

IZAZOVI KNJIŽEVNOG VILAJETA

*Onda oni koji nijesu ponijeli
stali se kajati što nijesu,
a oni što su ponijeli što nijesu više
„Tamni vilajet“*

Svaki izbor podrazumeva hrabrost odluke. I sastavljanje antologija zahteva ne samo izuzetno dobru upućenost, istančan književni ukus, već i spremnost da se preuzme odgovornost za stvaranu sliku žanra, perioda, literarnog sveta. Zahteva smelost da joj se da pečat sopstvene ličnosti. I, naravno, predano iščitavanje, oslušivanje čitalačkog kamertona, pažljivo stvaranje nove Celine, novog Dela. *Antologija srpske pripovetke XIX-XX veka* u tri knjige koju je za izdačku kuću *Istočnik* priredio Mihajlo Pantić, spada u najmonumentalnije i ujedno najambicioznije projekte te vrste, tim pre što njena zamisao uveliko prerasta zadatke koje takve knjige obično imaju. Njeni dometi su mnogo dalekosežniji nego što bi se moglo očekivati od još jedne autorske varijante zbirke „najboljih priča“ stvorenih u okviru srpske književnosti.

Pred čitaocem su tri toma, svaki od kojih predstavlja srpsku pripovetku određenog perioda. Sastavljač ne daje knjigama naslove po književnim epohama, izbegavajući etikete ovog ili onog pravca, a zajedno sa njim i eventualne nesporazume. To su zapravo tri antologije: *Antologija srpske pripovetke XIX veka*, *Antologija srpske pripovetke prve polovine XX veka* i *Antologija srpske pripovetke druge polovine XX veka*, ujedinjene autorskom zamisli priređivača, tri dela jedinstvenog triptiha. Sastavljač izbegava poznatu podelu na književnost „između“ i „posle“ rata, tim pre što se i ono „posle“ može tretirati kao novo „između“: *treba, zbog pojmovne čistote, težiti imanentnim, poetičkim, a ne deklarativnim, opisnim kriterijumima književnoistorijskog razvrstavanja reprezentativnih dela pojedinih stilova u razdoblja*. Naravno, ni takvo rešenje nije lišeno unutrašnjih dilema, jer je sastavljač priredio *antologiju pripovedaka* i *antologiju pripovedača*: čitalac mora da potraži odgovor na pitanje da li su prema tom principu razvrstavane priče ili pak pisci (u tome bi mu svakako pomogli „znakovi pored čitalačkog puta“ – datumi „rođenja“ pripovedaka). Stvaralački put mnogih od zastupljenih pripovedača nije se baš u potpunosti poklapao sa granicama veka, a i njihova dela nastajala su takođe sa obe strane uslovne „granice“. Zato je antologičar morao uspostaviti svoj princip podele: može se pretpostaviti da je isti u neposrednoj vezi sa pripadanjem ovoj ili onoj književnoj episi glavnine pripovednog opusa književnika. Zato Ivo Andrić i Miloš Crnjanski zauzimaju počasno mesto u *Antologiji srpske pripovetke prve polovine XX veka*, mada je ranijim unošenjem Andrićevog *Letovanja na jugu* i Crnjanskove priče *Moj prijatelj koji je prošao* u prethodnu objavljenu *Antologiju srpske pripovetke 1945-1995*. (1997) Pantić tu dvojicu klasika situirao u kontekst književnosti druge

polovine prošlog stoleća. Kad su u pitanju pripovedači, „rezovi“ su napravljeni majstorski nepogrešivo: dok Branimir Ćosić – rođen 1903. – poetički pripada početku XX veka, dve godine mlađi Vladan Desnica – njegovoj drugoj polovini.

Antologija srpske pripovetke – plod višegodišnjeg života u njenim prostorima M. Pantića-čitaoca, pripovedača, istoričara književnosti, književnog kritičara, univerzitetskog profesora – deluje veoma harmonično. Doprinos tom nenametljivom, a vrlo važnom skladu, predstavljaju slike na koricama, koje na svoj način ukazuju na zajedničke poetske osobine okupljenih priča. *Vezilja* Paje Jovanovića mogla bi da bude muza pripovedanja XIX veka: romantičarski zanesena, ona nadahnuto i tačno izvezuje izabrani motiv. Svaka boja ima svoje mesto i svoje značenje. Slikajući *Šid pod snegom*, Sava Šumanović portretiše drveće i vazduh, nebo i senke, horizont i neuhvatljivu daljinu. Predeo duše u ramu od gradskog pejzaža. *Beograd sa žutim nebom* Milorada Bate Mihailovića dočarava poetiku razdešenog pogleda, svet u kojem je vidokrug zaklonjen zgradama, žutilo nebesa nosi nemir i istovremeno mami u visine. Promene slikarske tehnike odgovaraju promenama u tehnici pripovedanja. Svaka od knjiga antologijske trilogije ima svoje prepoznatljivo lice, pri tom ostajući delom jedinstvene celine – a isto bi se moglo reći i za srpsku pripovetku svakog od predstavljenih perioda...

Ovo prelepo izdanje je prava *Istorija srpske pripovetke XIX-XX veka*, ispričana njom samom. Predgovor autora izbora posvećen je vrlo bitnim pitanjima poetike priče, njenog razvoja i mesta u sistemu žanrova. Bogata erudicija Mihajla Pantića čini taj *Uvod u Priču* nezaobilaznim za čitaoce koji traže biografiju srpske pripovetke, žele da uvide njene osobenosti i sagledaju put koji je prošla. Ne upuštajući se u analizu konkretnih pripovednih dela, sastavljač upućuje na prekretnice u razvoju žanra, na imena koja Priči daju drukčiji ton. Beleške o piscima (osim osnovnih biografskih podataka i naslova) sadrže kratku, ali upečatljivu karakteristiku pripovedne strategije, poetskog profila svakog od uvrštenih književnika. *Odakle je šta* nosi informaciju o korišćenim izvornicima, a takođe otvara put ka drugim pripovetkama od istih pisaca – za one koji bi voleli da nastave čitalačko putovanje.

Najsrećnije su one antologije u kojima je postignuta ravnoteža između objektivnog i subjektivnog principa. Mihajlo Pantić je odabrao kako nezaobilazne, klasične priče, bez kojih se ne da zamisliti relevantna antologija srpske pripovetke (kao što su Lazarevićeve, Stankovićeve, Andrićeve), tako i one koje znatno ređe privlače pažnju antologičara. Ima tu i „ženskih“ priča – u Vukovom smislu te reči – dakle, onih, u kojima se pripoveda o nečemu „što ne može biti“. Pripovetke iz pera spisateljica tek delimično poklapaju se sa „ženskim žanrom“: dok *Doziv nečastivog* Danice Marković i *Ulica Filipa Višnjica* Svetlane Velmar-Janković donekle odgovaraju opisu „priča o čudesnom“, pripovetke Isidore Sekulić izgledaju „muškije“ od punih mistike, neobjašnjivih zagonetaka i mračnih tajni priča pisaca-muškaraca (setimo se, na primer, *Zapisa o darovima moje rođake Marije Momčila Nastasijevića* ili *Ruskog hrta* Milorada Pavića). Svojevremeno, baveći se proučavanjem mesta priče Boška Petrovića *Plod u Antologiji srpske pripovetke 1945-1995.*, napravila sam „statistički pregled“ tematike uvrštenih dela. Od trideset šest priča trinaest imaju kao temu ubistvo/samoubistvo ili iznenadnu smrt, a još u šest smrt glavnog junaka nije akcentovana kao središna tema. I samo jedna pripovetka o događaju nosi vedar ton (*Pohod na mjesec* B. Ćopića). Nisam se upuštala u sličnu analizu trotomne *Antologije srpske pripo-*

vetke, mada, čini se, ni to ne bi bilo nezanimljivo. Nije reč samo o individualnom ukusu autora izbora, već o nekim opštim karakteristikama tematskog kruga srpske priče, koje imaju svoje istorijske i kulturološke razloge.

Mihajlo Pantić je uspešno harmonizovao subjektivne i objektivne faktore, sačinivši knjigu koja može da bude od velike koristi kako za profesore književnosti i strane slaviste – za one koji traže pripovetke overene vrednosti – tako i za čitaoce, vođene željom da nađu nešto nepoznato, a književno intrigantno.

Sastavljajući ovu knjigu, njen autor je koristio, kako sam kaže, već postojeće antologijske izbore – i, naravno, sopstveno antologičarsko iskustvo. Od razumljivih (i donekle očekivanih) sličnosti zanimljivije su razlike između dva Pantićeva projekta: između dve *Antologije srpske priče druge polovine XX veka*. U izdanju iz 1997. u prvom je planu priča, dok ovde autor teži stvaranju *istovremeno i antologije pripovedaka, i antologije pripovedača*. U trećoj knjizi *Antologije* proširuje se kolo priča, ali se sužava kolo pripovedača. Sele se u prethodni tom priče Ive Andrića i Miloša Crnjanskog, a priče Gorana Petrovića, Nemanje Mitrovića, Svetislava Basare, Radoslava Petkovića, Milete Prodanovića, Vladimira Pištala ostaju, verovatno, za sledeći. Srpsku pripovetku druge polovine XX veka zastupaju pisci, rođeni u prvoj polovini istog. Najmlađi je David Albahari, rođen 1948. – zasluge u stvaranju nove srpske proze obezbeđuju tom piscu trajno mesto u istoriji književnosti, a priče – prostor u najzahtevnijim antologijama. Možemo nagađati o razlozima zbog kojih u treću knjigu nije ušao nijedan predstavnik narednih generacija koje su obeležile srpsku prozu. Ali, složićemo se, autor antologije ima suvereno pravo na izbor. Tim pre što je poznati pripovedač Mihajlo Pantić – jedan od zaista retkih vernih vitezova Priče.

Ima antologija koje pretvaraju književne staze u široke drumove. Ima i drugih, koje krče puteve za književnost budućnosti. Ima suštinski anonimnih i antologija prepoznatljivog glasa. *Ovu bi antologiju sastavio svako od nas* – mišljenje koje sam slučajno čula, predstavlja možda najbolji kompliment za autora *Antologije srpske pripovetke XIX i XX veka*. Toliko lepih priča ima u književnom vilajetu da antologičaru u izboru ne pomaže ni svetlost dana, ni svetlost stone lampe. Nimalo slučajno, Pantićevu *Antologiju* otvara priča o *Tamnom vilajetu*: ma koliko pripovedaka odabrao priređivač, uvek ostaje želja da se uzme još... Sa trotomnim izborom Mihajla Pantića čitalac se neće osećati kao onaj ko je uzeo malo – taman toliko da poželi da se ponovo vrati u svetli vilajet književnosti.